

УДК 330.332.01

Н.В. Дацій,

к.е.н., доц., РВПС України НАН України

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЯК УНІКАЛЬНА МОЖЛИВІСТЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Анотація. Обґрунтовано емпіричне підтвердження слабкості інвестиційного середовища в Україні. Визначено процеси інтернаціоналізації та глобалізації на сучасному етапі розвитку щодо посилення взаємозалежності національної економіки.

Annotation. Empiric confirmation of weakness of investment environment is grounded in Ukraine. The processes of internationalization and globalization are certain on the modern stage of development in relation to strengthening of interdependence of national economy.

Ключові слова. Глобалізація, іноземні інвестиції, ринковий механізм, територіальні утворення.

Вступ

Проблеми іноземних інвестицій тісно переплітаються з питаннями створення вільних економічних зон. Спроби створення в різних регіонах так званих зон спеціального інвестиційного режиму призвели до бажання регіонів мати якомога більше податкових пільг з метою захисту інвестицій. Неможливо створити привабливі умови для інвестування в окремих територіальних утвореннях без погіршення позицій та можливостей центрального бюджету. Крім того, поза увагою залишається загальна проблема порушення інвестиційного клімату в Україні. Тенденція щодо утворення вільних економічних зон є проявом регіонального сепаратизму та своєрідною реакцією на нездатність центральної влади докорінно змінити ситуацію з внутрішніми та зовнішніми інвестиціями.

Це ще раз підтверджує актуальність створення не індивідуальних умов, а комплексу єдиних економічних параметрів інвестиційного розвитку. Головне – забезпечити умови для ефективного функціонування ринкового механізму в цілому. Серед них важливу роль відіграє регулювання власності і контроль. Інвестор хоче достовірно знати, хто є основним власником підприємства, має можливість посісти своє місце в структурі власності об'єкта інвестицій, а за необхідності вийти з неї. Що стосується самих підприємств як об'єктів інвестицій, то не тільки фінансові показники і відкритість звітності, а й маркетингові можливості підприємства набувають актуальності з погляду залучення інвестицій. Закритими і найменш стійкими у цьому плані є вітчизняні і казенні підприємства, що робить їх недостатньо привабливими для інвесторів.

Аналіз останніх наукових досліджень.

Сьогодні існує багато досліджень щодо інвестиційної діяльності держави та її складових. Вагомий внесок у дослідження проблем інвестиційної діяльності зробили провідні західні та російські вчені: Л. І. Абалкін, Ф. Візер, В. І. Кушлін, В. Паретто, Г. Х. Попов, Г. Фостер, М. Фрідмен, Ф. Хаек, Й. Шумпетер. Важливу роль у теоретичному та емпіричному дослідженні проблематики організації інвестиційно-інноваційної діяльності держави та підприємства та її впливу на розвиток національного господарства відіграють праці сучасних вітчизняних вчених та практиків, а саме: В. Д. Базилевича, О. І. Баранівського, О. Г. Білоруса, Т.О. Білої, О. С. Власюка, П. І. Гайдучького, В. М. Гесця, А. С. Гальчинського, В. І. Грушка, Б. М. Данилишина, М. П. Денисенка, В. С. Загорського, М. М. Єрмошенка, О. А. Кириченка, Т. Т. Ковальчука, А. Т. Ковальчука, С. В. Козаченка, Д. Г. Лук'яненка, В. Г. Мельничука, В. І. Мунтіяна, О. М. Мозгового, В. С. Новицького, Е. Г. Панченка, Ю. М. Пахомова, А. А. Пересади, В. І. Терехова, В. Г. Федоренка, Д. М. Черваньова, В. К. Черняка, О. Ю. Чубукової, В. Я. Шевчука, Г. К. Ялового та інших.

Постановка завдання

- обґрунтувати емпіричне підтвердження слабкості інвестиційного середовища в Україні;
- визначити процеси інтернаціоналізації та глобалізації на сучасному етапі розвитку щодо посилення взаємозалежності національної економіки.

Результати

В економіці України, як зазначають експерти, іноземні інвестиції займають не таку вже й велику питому вагу. Разом з тим в зонах їх високої географічної концентрації (зокрема, м. Київ) вони відіграють важливу роль. Залучення в країну іноземних інвестицій шляхом створення підприємств з іноземним капіталом повинно стати найефективнішим способом отримання зарубіжної техніки і технології, її вдосконалення та ефективного використання українськими співзасновниками.

Ще одна особливість іноземних інвестицій в Україні полягає в тому, що вони, як правило, не виконують завдання перенесення передових технологій, а навпаки, створюють монополні замкнуті структури, орієнтовані в основному на експлуатацію місцевих ресурсів і вивіз прибутків. Іноземні інвестиції бувають небезпечні своєю нестійкістю і спекулятивним характером. Тому, як вважає Б. Губський, говорити про зростання виробничого потенціалу країни за рахунок іноземних інвестицій виправдано тільки в тому плані, що ці інвестиції стимулюють економічний розвиток країни в цілому [1, с. 52].

Такий загалом правильний висновок потребує уточнення: іноземні інвестиції в період стагнації економіки допомагають, поряд з вітчизняними, виконувати роль пускових інвестицій. При цьому не можна повністю покладатися тільки на іноземні інвестиції, варто мобілізувати джерела і підвищувати роль вітчизняних інвестицій. Крім того, і, це, мабуть, найголовніше – необхідно працювати над подоланням синдрому неефективності інвестицій та їх впливу за тіньовими каналами. Дотримуючись поради Ю. Бажала, потрібно починати з адресування іноземних інвестицій переважно у виробництво товарів народного споживання, в сучасні технології, що швидко окупаються, забезпечуючи виробництво обіговими коштами [2, с. 83].

Практика України за останній період свідчить про обмежені можливості використання іноземного устаткування і технологій на її території. Устаткування, що обслуговувало прогресивні технологічні процеси в країнах Заходу, навіть потрапляючи в Україну, не встановлювалося роками, морально старіло, і це завдавало реальних валютних збитків державі. Тому залучення зарубіжної технології і досвіду має ґрунтуватися на чіткій оцінці фактичного рівня технологічного розвитку галузі, рівня сприйняття країною, що приймає, бази управління, яку використовують економічно розвинуті країни і яка є прийнятною у світі. Велике значення має також розробка конкретних заходів щодо підвищення використання світового досвіду відповідно до інфраструктури країни, яка приймає капітал, її культурного, соціального та економічного середовища. При прямому інвестуванні, на відміну від використання позикового капіталу, є набагато більшими також масштаби поширення технологічних нововведень. З'являється можливість модернізації виробничого устаткування діючих підприємств шляхом створення на їх базі більшої кількості об'єктів спільного підприємства (розукрупнення великих підприємств), а також шляхом налагодження інтеграційних зв'язків між підприємствами-суміжниками [3, с. 29; 5, с. 106].

Звертає на себе увагу низький сукупний попит у країнах із перехідною економікою, що спонукає певною мірою усі країни змагатися між собою у сфері імпорту за залучення сучасних технологій та стимулювати реалізацію вітчизняних товарів і послуг у сфері експорту. Загальновизнано, що при збільшенні доходу країни зростає її імпорт. Так, зростання імпорту Польщі та Угорщини призводило до погіршення рахунку поточних операцій платіжного балансу. Однак у цілому така тенденція не викликала значного занепокоєння.

Виділимо тут два фактори. По-перше, перевага надавалася саме технологічному імпорту або імпорту напівфабрикатів із зменшенням енергетичних чи споживчих груп товарів.

По-друге, висока динаміка та інвестиційна привабливість країн “першої хвилі” забезпечили високий приплив капіталів і покращення платіжного балансу України. Водночас Україна явно відставала у провадженні політики підтримки припливу прямих іноземних інвестицій, а їх наявні незначні обсяги не могли забезпечити належного рівня фінансування, як правило, високого дефіциту зовнішнього сектора. Позитивне торговельне сальдо, вперше отримане Україною за роки незалежності, в 1999 р. не дало оптимістичних очікувань щодо припинення знецінення гривні. Адже торговельний надлишок виник не завдяки розширенню та диверсифікації експорту, нехай і в умовах високої девальвації гривні, а швидше внаслідок різкого скорочення імпорту. Однак неплатежі за газ та енергоресурси (як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках) тільки зростали, а інвестиційна привабливість країни продовжувала погіршуватись, а ПП залишаються незначними. Це свідчить про те, що дане зовнішньоекономічне поліпшення має лише короткостроковий характер.

Зробимо принципове узагальнення. Традиційно торговельний надлишок розглядається як позитивний чинник підтримки національної валюти, джерело наповнення валютних резервів і виконання зовнішньоекономічних зобов'язань країни. Дефіцит сприймається як небезпечний фактор стабільності національної валюти. Разом з тим за останні роки у зв'язку з широкою лібералізацією потоків капіталів ситуація значно змінилася – торговельний надлишок тепер практично не має ніякого значення для стабільності національної валюти. На сьогодні приватні іноземні капітали (зокрема, прямі іноземні інвестиції) в східноєвропейські країни, що розвиваються, значно перевищують рівень рахунку поточних операцій платіжного балансу і дають змогу фінансувати як поточне сальдо, так і поповнювати валютні резерви країни (таким чином, саме від приватних капіталів залежить і рівень тиску на національну валюту).

Тому практично всі східноєвропейські країни і, насамперед ті, що прагнуть до європейської інтеграції, на чільне місце своєї економічної політики ставлять створення привабливого інвестиційного середовища, що стимулювало б проплив в економіку капіталів, які не тільки забезпечують нові технології та новий менеджмент, а й створюють умови для стабільної і передбачуваної динаміки валютного курсу [6, с. 154].

Таким чином, отримано емпіричне підтвердження слабкості інвестиційного середовища в Україні, яке характеризується високим рівнем адміністративних бар'єрів і перешкод, що виникають на шляху іноземних інвесторів. Це свідчить, що не існує єдиного економічного простору, немає “єдиного ігрового поля” в Україні, свідчить про недостатність реформ, що можуть підвищити ефективність правової системи, а також про невдалі спроби покращити інвестиційний клімат.

Підсумовуючи викладене вище, наведемо наші висновки щодо зовнішніх джерел інвестування. В економіці зі слабким регуляторним середовищем адміністрування та запровадження правил є таким важливим, як і поліпшення якості цих правил, оскільки вони формують структуру стимулів для іноземних інвесторів. Надання рівних можливостей іноземним інвесторам щодо захищеності прав власності та виконання контрактів, а також забезпечення їх рівними обов'язками щодо сплати податків є основною передумовою збільшення надходження прямих іноземних інвестицій до країн із перехідною економікою.

Залучення іноземних інвестицій під програми і проекти, які сприяють розвитку в Україні передусім наукоємних галузей, які вже сьогодні демонструють високий технологічний рівень і конкурентоспроможність, а отже, і готовність стати “локомотивами” високотехнологічного зростання, потребує удосконалення механізму регулювання діяльності іноземних інвесторів в Україні. З метою забезпечення інноваційної спрямованості іноземних інвестицій мають бути здійснені такі заходи:

- зниження рівня оподаткування підприємств з іноземними інвестиціями у галузях економіки, які належать до пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та забезпечують впровадження сучасних технологій в галузі національної економіки;
- заохочення спільного фінансування інвестиційних проектів вітчизняними та зарубіжними інвесторами, спрямованих на залучення сучасних виробників, управлінських та організаційних інновацій;
- удосконалення організаційно-правових механізмів міжнародного трансферу технологій;
- формування загальнонаціональної інформаційної мережі спеціальних інституцій, аудиторських, консалтингових фірм, які виступають джерелом достовірної інформації про інвестиційні перспективи, умови діяльності іноземних капіталів на території України, становище на ринках, виробничий, науково-технологічний, кадровий потенціал, макроекономічне середовище, правове середовище тощо.

Нові податкові та регуляторні дії повинні враховувати ефект корупції, використовуючи принципи простоти і стабільності. Прості та прозорі правила роблять їх простішими для розуміння і дотримання інвесторами, а також запровадження державою. Якщо загальні податкові та регуляторні правила було прийнято, вони мають зберігатися стабільними, хоча б у середньостроковій перспективі. Це допоможе зменшити невизначеність у процесі прийняття рішень і позитивно вплине на інвестиції та майбутнє піднесення економіки.

Іноземні інвестори очікують запровадження регуляторного режиму із зрозумілими та прозорими правилами. Це є фундаментальною основою ринкової економіки, до якої прагне Україна.

Разом з тим слід зазначити, що Україна є учасником загальносвітових процесів глобалізації фінансових потоків. Інвестиції пов'язані з глобалізацією настільки тісно, що сьогодні під дією глобалізації інвестиційні процеси виходять на новий рівень: за структурною будовою, територіальною ознакою поширення основного масиву інвестицій та окремих видів; з позицій природи їх здійснення; за мотиваційними критеріями і, звичайно, економічними і соціальними наслідками, які виявляються в результаті використання інвестицій.

Глобалізація інвестиційних процесів забезпечує унікальні можливості динамічно сталого розвитку країни з перехідною економікою, яка створить сприятливе ринкове середовище для зростання інвестицій в економіку. Вихідною особливістю цієї групи країн є те, що прогнози для них останнім часом переглянуті в бік збільшення темпів економічного зростання, особливо на кінець періоду. Високому рівню економічного зростання сприятиме насамперед високий рівень глобалізації інвестиційних процесів.

Це кардинально змінило ситуацію п'ятдесятилітньої давнини, коли для залучення інвестиційних капіталів, забезпечення відбудови та прискореного розвитку економіки тієї чи іншої держави потрібні були передусім політичні рішення урядів провідних країн-донорів або міжнародних фінансових організацій (наприклад, план Маршалла тощо).

Глобалізація світової економіки визначає нові умови інвестиційної діяльності на світовому фінансовому ринку і для України. Вона відкриває перед нашою країною перспективи для залучення величезних фінансових ресурсів, а з іншого боку – посилює міжнародну конкуренцію за ці ресурси.

Процеси інтернаціоналізації та глобалізації на сучасному етапі розвитку сприяють посиленню взаємозалежності національної економіки, що зближує механізми та інструментарій в різних моделях, застосовуваних для досягнення таких економічних цілей, як постійне і рівномірне економічне зростання, збільшення зайнятості, стабілізація грошового обігу та курсу валют, підвищення добробуту та поліпшення якості життя людей. Це стосується і прямих капіталовкладень, і фінансових операцій. Роль цих двох інструментів постійно зростала після Другої світової війни, але в останні роки прискорився процес глобалізації саме фінансових ринків, що зумовило тісний взаємозв'язок між рухом валютних курсів, банківським відсотком та котируванням акцій в різних країнах. По суті глобальну економіку необхідно розглядати як глобальну капіталістичну систему.

Переваги нинішньої глобальної капіталістичної системи виявляються тільки в результаті виважених і наполегливих зусиль у виправленні й зменшенні її недоліків. Так починається аналіз способів подолання недоліків глобальної капіталістичної системи, який здійснив відомий фінансист Джордж Сорос у статті "Майбутнє капіталістичної системи залежить від поліпшення глобального відкритого суспільства" [4].

Висновки

Таким чином, глобалізацію треба розглядати як об'єктивний процес розвитку прямих іноземних інвестицій. Саме набуття прямими іноземними інвестиціями лідируючої ролі серед усіх форм міжнародних економічних відносин власне і є однією з ознак глобалізації інвестиційних процесів. Це свідчить про те, що формування світової економіки перейшло від стадії світового ринку до стадії світового виробництва. Економічна теорія передбачає можливість як заміщення іноземних інвестицій та зовнішньої торгівлі, так і їх взаємодоповнення. У сучасних умовах і потоку прямих іноземних інвестицій як системоутворювальному фактору світового виробництва надається більше значення, ніж практиці зовнішньої торгівлі.

Література

1. Губський Б.В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі. – К.: Наукова думка, 1997. – 109 с.
2. Економічна оцінка державних пріоритетів технологічного розвитку / За ред. д.е.н. Ю.М. Бажала. – К.: Ін-т економ. прогноз., 2002. – 320 с.
3. Інвестиційна політика в Україні: досвід, проблеми, перспективи / М.Г. Чумаченко, С.Е. Аптекарь, М. Г. Білопольський та ін. – Донецьк: Юго-восток, 2003. – 292 с.
4. Сорос Дж. Будущее капиталистической системы зависит от улучшения глобального открытого общества // Финансовые известия. – 2008. – 15 января.
5. Хрущ Н.А. Інвестиційна діяльність: сучасні стратегії та технології. – Хмельницький: ХНУ, 2004. – 309 с.
6. Шляхи підвищення інвестиційної діяльності в Україні: Монографія / За заг. ред. В.Г. Федоренка. – К., 2003. – С. 154.

Стаття надійшла до редакції 02.04.2010 р.